

УДК 342.591.92

Колтун Ю. М.,

ORCID ID: 0009-0007-5456-8143

*аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів*

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Анотація. У статті проведено дослідження гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина в адміністративному судочинстві в умовах інформатизації суспільної реальності.

Вказано, що адміністративне судочинство відіграє важливу роль у правовій системі, забезпечуючи захист прав та інтересів громадян і гарантуючи правову відповідальність публічних органів. Роль та значення адміністративного судочинства полягають в забезпеченні правового захисту громадян та юридичних осіб у відносинах з державними органами.

Автором позиціоновано електронне правосуддя як використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в правовій системі з метою поліпшення доступу до правосуддя, автоматизації судових процедур та підвищення ефективності судового розгляду справ

Електронне правосуддя працює відповідно до встановлених норм і стандартів, забезпечуючи справедливість, прозорість та доступність для всіх учасників правового процесу. При цьому система електронного правосуддя повинна підтримувати основні принципи, такі як презумпція невинуватості, право на справедливий судовий процес, рівність перед законом та інші, що забезпечують дотримання прав і громадян у середовищі віртуального суду. Отож, система електронного правосуддя приносячи ряд суттєвих переваг, зокрема спрощення документообігу та можливість віддаленого доступу учасників судового процесу, все ж надає додаткові виклики для нормотворців та правозастосувачів.

Згруповано основні проблеми, з якими може стикатися сучасна система адміністративне судочинство в контексті впровадження новітніх інформаційних технологій: технічні проблеми та недоліки, що може включати в себе недостатню надійність інформаційних систем, можливість виникнення технічних збоїв та проблем зі зв'язком; питання доступності також може стати перешкодою, оскільки не всі громадяни можуть мати легкий доступ до електронних систем, вказане особливо важливо для тих, хто не має доступу до інформаційно-технічних пристроїв чи Інтернету; питання захисту особистих даних та конфіденційної інформації та удосконалення заходів кібербезпеки.

Ключові слова: захист прав і свобод, гарантії, принципи, адміністративне судочинство, електронне правосуддя, інформаційно-комунікаційні технології, європейські стандарти, кібербезпека, доступність правосуддя.

Koltun Yu. M.,

ORCID ID: 0009-0007-5456-8143

Postgraduate Student at the Institute of Law, Psychology and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University, Lviv

PROTECTION OF HUMAN AND CITIZEN RIGHTS AND FREEDOMS IN THE ADMINISTRATIVE JUDICIARY IN THE CONDITIONS OF INFORMATIZATION OF SOCIAL REALITY

Abstract. The article researches the guarantees of protection of human and citizen rights and freedoms in administrative proceedings under the conditions of informatization of social reality.

It is indicated that administrative justice plays an important role in the legal system, ensuring the protection of the rights and interests of citizens and guaranteeing the legal responsibility of public bodies. The role and

significance of administrative proceedings is to ensure legal protection of citizens and legal entities in relations with state bodies.

The author positions electronic justice as the use of modern information and communication technologies in the legal system with the aim of improving access to justice, automating court procedures and increasing the efficiency of judicial proceedings

Electronic justice works in accordance with established norms and standards, ensuring fairness, transparency and accessibility for all participants in the legal process. At the same time, the e-justice system must support basic principles such as the presumption of innocence, the right to a fair trial, equality before the law, and others that ensure the observance of rights and citizens in the virtual court environment. Therefore, the electronic justice system, while bringing a number of significant advantages, in particular, the simplification of document flow and the possibility of remote access by participants in the court process, nevertheless presents additional challenges for rulemakers and law enforcers.

The main problems that the modern system of administrative justice may face in the context of the introduction of the latest information technologies are grouped: technical problems and shortcomings, which may include insufficient reliability of information systems, the possibility of technical failures and communication problems; the issue of accessibility can also become an obstacle, since not all citizens can have easy access to electronic systems, this is especially important for those who do not have access to IT devices or the Internet; issues of protection of personal data and confidential information and improvement of cyber security measures.

Key words: protection of rights and freedoms, guarantees, principles, administrative proceedings, electronic justice, information and communication technologies, European standards, cyber security, access to justice.

JEL Classification: J15, K 33

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-03

Постановка проблеми. Захист прав та свобод людини є невід'ємною складовою правового та соціального ландшафту будь-якої держави. Це фундаментальне завдання не лише внутрішні відносини, а й принципи зовнішньої політики країни. Реалізація цієї задачі дозволяє державам продемонструвати свою готовність дотримуватися міжнародних норм і стандартів, що впливає на їх міжнародний статус та сприяння співробітництву на міжнародному рівні.

Захист є основним обов'язком і призначенням держави, які визначені на рівні конституційної доктрини і практики, так ч. 2 ст 3 Конституції України декларує, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Адміністративне судочинство як суттєва діяльність держави визначає порядок та процедури розгляду справ, пов'язаних з діяльністю публічних органів та органів місцевого самоврядування. Роль та значення адміністративного судочинства полягають в забезпеченні правового захисту громадян та юридичних осіб у відносинах з державними органами. Відповідно ст 2 КАС України визначає, що «завданням адміністративного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних

осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень» [1]. Адміністративне судочинство створене та функціонує з метою захисту прав людини від свавілля органів публічної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останніми роками питання дотримання прав і свобод людини як принципу діяльності судової системи набуває особливої доктринальної уваги. Аналіз проблеми принципів права, що певним чином пов'язано з принципом дотримання прав і свобод людини, частково здійснено деяких науково-теоретичних розробках, зокрема, В.А. Бабица, Ф.В. Веніславського, С.П. Погребняка, І.М. Жаровської, Н.П. Бортник, О.В. Скочиляс-Павлів та інших.

Проте питання особливостей захисту в сфері адміністративного судочинства в контексті використання інформаційно-комунікаційних технологій ще не нашло повного дослідження в науковій літературі.

Метою статті є дослідження гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина в адміністративному судочинстві в умовах інформатизації суспільної реальності.

Виклад основних положень. Роль та значення адміністративного судочинства репрезентована в тому, що судочинство надає можливість оскаржувати дії та рішення органів влади, які можуть

вплинути на права, свободи та законні інтереси людини та громадянина, при цьому виконуючи функцію нагляду за правомірністю та обґрунтованістю рішень та дій органів влади, що сприяє уникненню можливих зловживань та недоліків. Через розгляд справ адміністративні суди допомагають забезпечити відкритість та відповідність дій державних органів вимогам закону. Компенсаторна роль адміністративного судочинства вбачається в тому, що адміністративні суди призначають санкції та компенсації за порушення прав та інтересів осіб, отож будь які зловживання з боку публічних інституцій та її представників не залишаються поза увагою держави і суспільства. Вказане демократизує владу та в подальшій перспективі створює довірливі комунікаційні відносини між нею та громадянським суспільством.

Таким чином, адміністративне судочинство відіграє важливу роль у правовій системі, забезпечуючи захист прав та інтересів громадян і гарантуючи правову відповідальність публічних органів.

В сучасному світі кожна особа має право на гідне життя та особистість свободи, захист прав і свобод людини є єдиною з істотних функцій будь-якої держави. Ця проблема має особливе значення у зв'язку з постійним розвитком технологій, глобалізацією та ростом соціальних викликів. В епоху інформатизації суспільства змінюються всі правові явища, серед них судочинство не є винятком, тому суттєвим питанням є забезпечення прав громадян в системі електронного судочинства.

Електронне правосуддя – це використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в правовій системі з метою поліпшення доступу до правосуддя, автоматизації судових процедур та підвищення ефективності судового розгляду справ. Це означає, що судові процеси, включаючи подання скарг, документування, комунікації та прийняття рішень, відбуваються в електронній формі за допомогою спеціальних електронних платформ та програм. Електронне правосуддя спрощує та прискорює судовий процес, забезпечуючи більш швидке та ефективне вирішення справ. Також це сприяє зменшенню паперової документації та полегшує доступ до правосуддя для громадян, особливо в ситуаціях, коли вони не можуть особисто відвідати судові установи.

Євроінтеграційні прагнення України поставили перед нами потребу у новому підході до інституту прав та свобод людини. Це означає, що

норми регіонального (європейського) і міжнародного права активно впливають на національну правову систему, приносячи із собою значний прогрес. Українське суспільство, хоч і вільно, формує демократичну правосвідомість та систему правовідносин, що базуються на принципах гідності людини, визнання та захисту її основних прав і свобод, а також наділенні пріоритету загальнолюдським цінностям. Тому вагомими є не тільки норми процесуального характеру, а основні керівні начала всього судочинства. Варто погодися з Н. Бортник та іншими науковцями, в тому що «Принципи вирішення адміністративного спору можна розглядати як керівні засади процесуальної діяльності держави та уповноважених осіб для розв'язання адміністративного спору, зумовлені соціально-економічним і політичним розвитком держави та суспільства, закріплені в нормах адміністративного права» [2, с. 98].

Втілення правових загальних принципів у системі електронного правосуддя є критичним. Це гарантує, що електронне правосуддя працює відповідно до встановлених норм і стандартів, забезпечуючи справедливість, прозорість та доступність для всіх учасників правового процесу. При цьому система електронного правосуддя повинна підтримувати основні принципи, такі як презумпція невинуватості, право на справедливий судовий процес, рівність перед законом та інші, що забезпечують дотримання прав і громадян у середовищі віртуального суду. Отож, система електронного правосуддя приносячи ряд суттєвих переваг, зокрема спрощення документообігу та можливість віддаленого доступу учасників судового процесу, все ж надає додаткові виклики для нормотворців та правозастосувачів.

Слід звернути увагу, що на рівні європейських стандартів також відсутні чіткі усталені принципи, оскільки електронне адміністративне судочинство є тією сферою, що лишень починає розвиватися. Науковці фінської школи права стверджують, що загальне регулювання захисту даних Європейського Союзу має важливе значення для визнання автоматизованого прийняття рішень, більшість правових гарантій у рамках належної адміністративної процедури має забезпечити національний законодавець. Пропонується, щоб усі країни мали переглянути свої правила належної адміністративної процедури з метою приведення їх у відповідність до вимог автоматизованого прийняття рішень. Яким би чином не було сформульоване законодавство,

ключовими питаннями є те, що особи, які розробляють алгоритм і код, а також особи, які керують або мають справу з програмним забезпеченням у державних органах, знають про превентивні гарантії законності в контексті автоматизованого прийняття рішень – запровадження не лише реактивних гарантій, створених процедурами подання скарг, а й те, що існують правові механізми, згідно з якими ці особи можуть бути притягнуті до відповідальності та відповідальності за рішення, вироблені шляхом автоматизованого прийняття рішень [3].

Пандемічна криза спровокувала поширення електронного судочинства, оскільки заходи боротьби з загрозою призвели до введення надзвичайних заходів. Обмеження прав людини (як наслідок надзвичайних заходів) були введені та виправдані як виняткові заходи для охорони здоров'я населення, тому у більшості країн звичайні слухання, які фізично проводяться в залі суду стали неможливими тому форма відеоконференції стала можливим заходом боротьби з проблемою та дала можливість продовжувати провадження, особливо у невідкладних справах.

Однак історія розвитку електронного судочинства має певні форми і допандемічної епохи. Наприклад, Італії як технічне рішення в конкретних ситуаціях використовувалося в судочинстві щодо неповнолітні, коли заслуховувалися як свідки у справах про сексуальне насильство, або щодо ув'язнених, які свідчили в інших справах застосовувалися такі технології.

Звернемося до рішення ЄСПЛ, так 5 жовтня 2006 р. у справі № 45106/04 «Марчелло Віола проти Італії» розглядався казус про те, що процесуальне італійське законодавство вимагає досягнення певних «результатів». і, зокрема, «ефективної» участі обвинуваченого в провадженні з метою забезпечення належної реалізації його права на захист, а також контакт між обвинуваченим і його захисником, присутніми там, де підсудний перебуває з можливістю щоб спілкуватися один з одним. Зрештою, Суд не виявив порушення статті 6 (1) ЄКПЛ, оскільки той факт, що нові положення відійшли від «традиції», не порушив балансу та динаміки судового процесу, який, навпаки, залишився по суті незмінним.

Найкраща практика, яка вже склалася в судах, надає перевагу використанню відеоконференцій якомога більше за згодою сторін, а не за рішенням суду. Принаймні у адміністративному судочинстві більшість сторін зацікавлені у швидкому проходженні слухань, і такий гнучкий інстру-

мент, як відеоконференція, безумовно, є варіантом. Обсяг сеансу відеоконференції чітко полягає в тому, щоб дозволити учасникам бути якомога ближче до звичайної практики у фізичному залі суду. Однак систематичне та невибіркоче використання цього засобу може не бути нейтральним і може вплинути як на результат, так і на сприйняття рішення громадськістю.

Певні принципи захисту прав громадян отримують додаткові можливості в контексті електронного судочинства. Так в науковій літературі знаходимо наступний приклад. Згідно зі статтею 8:78 Голландського закону про загальне адміністративне право, судові рішення повинно бути винесене публічно, це є основоположним принципом, викладеним у різних договорах про права людини (стаття 14(1) Міжнародного пакту ООН про громадянські та політичні права та стаття 6(1) Європейської конвенції з прав людини). Було визнано, що Інтернет пропонує можливості дати більш сучасне тлумачення вимоги публічного оприлюднення рішення. Рада правосуддя Нідерландів визнала, що публікація повного тексту судових рішень в Інтернеті (через www.rechtspraak.nl) забезпечив легкий доступ до них для зацікавлених сторін і тому не порушує, а навпаки розширює гарантії захисту [4].

Практику ЄСПЛ і національні тлумачення окремих держав слід сприймати особливо позитивно в контексті порівняльно-правового правознавства. В Україні також діє принцип відкритості, зокрема ст 10 КАС України унормовує, що «Розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито», отож слід розуміти, що електронне адміністративне судочинство є додатковою гарантією і не приходить на зміну «класичному» процесу. Про це зазначено у КАС України, зокрема п.8, 9 ст 18 що регулює питання про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Проте слід розуміти, що як всі новітні тренди, електронне судочинство несе певні недоліки, можливі похибки у контексті захисту прав і свобод громадян. Виокремимо основні проблеми, з якими може стикатися сучасна система права та адміністративне судочинство зокрема.

По-перше, технічні проблеми та недоліки, що може включати в себе недостатню надійність інформаційних систем, можливість виникнення технічних збоїв та проблем зі зв'язком. В час військових загроз, інформаційної війни, хакерських атак, ворожих ракетних атак на енергетичну інфраструктуру проблема набуває сутте-

вого значення, оскільки забезпечити схоронність інформації, своєчасність та належну електронну комунікацію між учасниками процесу досить складно.

По-друге, питання доступності також може стати перепоною, оскільки не всі громадяни можуть мати легкий доступ до електронних систем, вказане особливо важливо для тих, хто не має доступу до інформаційно-технічних пристроїв чи Інтернету. Також, розширюючи цю сферу, можна говорити про питання дискримінації громадян за рівнем інформаційної освідченості та наявності технічних знань. Отож, здебільшого літні люди залишаються поза межами новітніх інформаційних технологій, що в широкому розумінні можек тлумачися як проблема доступу до суду, що гарантована ст 6 Європейської конвенції прав людини.

По-третє, захист особистих даних та конфіденційної інформації набуває значення суттєвого проблемного питання. Кібербезпека в електронному адміністративному судочинстві є критичним аспектом для забезпечення надійності, конфіденційності та цілеспрямованості електронних судових процедур і документів. Судові системи повинні бути захищені від можливих кібератак, включаючи віруси, шкідливі програми, атаки DDoS та інші загрози та усі дані, які передаються або зберігаються в електронних судових системах, повинні бути зашифровані для запобігання несанкціонованому доступу. Також важливо встановити ефективні механізми для перевірки ідентичності користувачів і надання їм відповідних рівнів доступу до системи. Кіберзагрози постійно еволюціонують, тому важливі механізми для постійного оновлення та удосконалення заходів кібербезпеки.

Висновок. Адміністративне судочинство відіграє важливу роль у правовій системі, забезпечуючи захист прав та інтересів громадян і гарантуючи правову відповідальність публічних органів.

Електронне правосуддя працює відповідно до встановлених норм і стандартів, забезпечуючи справедливість, прозорість та доступність для всіх учасників правового процесу. При цьому система електронного правосуддя повинна підтримувати основні принципи, такі як презумпція невинуватості, право на справедливий судовий процес, рівність перед законом та інші, що забезпечують дотримання прав і громадян у середовищі віртуального суду. Отож, система електронного правосуддя приносячи ряд суттєвих переваг, зокрема спрощення документообігу та можливість віддаленого доступу учасників судо-

вого процесу, все ж надає додаткові виклики для нормотворців та правозастосувачів.

Згруповано основні проблеми, з якими може стикатися сучасна система адміністративне судочинство в контексті впровадження новітніх інформаційних технологій: технічні проблеми та недоліки, що може включати в себе недостатню надійність інформаційних систем, можливість виникнення технічних збоїв та проблем зі зв'язком; питання доступності також може стати перепоною, оскільки не всі громадяни можуть мати легкий доступ до електронних систем, вказане особливо важливо для тих, хто не має доступу до інформаційно-технічних пристроїв чи Інтернету; питання захисту особистих даних та конфіденційної інформації та удосконалення заходів кібербезпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37, ст. 446
2. Бортник Н., Парпан У., Сkochилян-Павлів О. Принципи позасудового вирішення адміністративних спорів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2019. Вип. 24. С. 96–103.
3. Suksi M. Administrative due process when using automated decision-making in public administration: some notes from a Finnish perspective. *Artif Intell Law* 2021. Vol. 29. P. 87–110.
4. Gori P., Pahladsingh A. Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court. *ERA Forum* 2021. Vol. 21. P. 561–577.

REFERENCES:

1. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: zakon Ukrainy vid 06.07.2005 № 2747-IV*. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2005, № 35-36, № 37, st. 446.
2. Bortnyk N., Parpan U., Skochylias-Pavliv O. (2019) *Pryntsypy pozasudovoho vyrishennia administratyvnykh sporiv*. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhniky". Serii : *Yurydychni nauky*. Vyp. 24. S. 96–103.
3. Suksi M. (2021) *Administrative due process when using automated decision-making in public administration: some notes from a Finnish perspective*. *Artif Intell Law* Vol. 29, P. 87–110.
4. Gori P., Pahladsingh A. (2021) *Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court*. *ERA Forum* Vol. 21, 561–577.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2023